

PRATARMĖ

Šios knygos *moto*, nurodantis į teorinių požiūrių bei metodologinių prieigų individualumą moksliniame pažinime, postmodernioje sinestezijos estetikoje įgauna išskirtinę reikšmę. Postmodernus mąstymas ir kultūra aktualizuoja sinestezijos estetiką, sukuria jai sąlygas, terpę ir legitimumą.

Veikiausiai joks kitas reiškinys žmonijos kultūros ir meno istorijoje nebuvo taip ilgai paslėptas po įvairių mistifikacijų sluoksniu ir toks neatskiriamas nuo vienietinės ir autentiškos individo patirties. Pastaraisiais dešimtmečiais, atvėrus sinestezijos fenomeną akinančioje dabartinės humanistikos atokaitoje, jis tapo tik mįslingesniu – savo nekomunikuojamumu, neperprantamumu, triksterišku bet kokios mokslinės metodologijos peršokimu, o ypač koegzistuojančių dabartinių sinestezijos sampratų išskirtiniu individualumu ir įvairove. Lyg sinestezijai tobuliausias prieglobstis būtų buvęs tasai uždaras, neverbalizuojamas, intymus ir imanentiškas žmogaus juslių kontinuumas, savaip atsispindintis jo kūno ir sąmonės veidrodžiuose.

Pastarąjį dešimtmetį daugelyje pasaulio šalių sinestezijos problematika atgimė: įvairiomis kalbomis pasirodo daugiau knygų ir straipsnių, kurie gvildena skirtingus šio sudėtingo fenomeno aspektus. Juose įvairiais pavidalais atsiveria gyvas sinestezijos aktualumas, sukuriantis proveržius, bangas arba kaip tik atskleidžia visišką tylą bei šios juslinės paslapties atmetimą. Taip pat daugelio knygų apie sinesteziją autoriai patys nėra sinestetai, t. y. neturi savastingos juslių perpynimo savybės. Kartais tai sąlygoja tokių veikalų empirinį tikslumą, tarnaujantį pozityvistiniam mokslui, arba steigia siaurokas ir konceptualiai iš anksto apribotas spekuliacijas apie grynai kultūrinę sinestezijos prigimtį. Visa tai neišvengiamai byloja apie individualumo, autentiškumo, savasties prasmę pačiame moksle.

Su nuostaba į savo neįprastą juslių savybę sąmoningai pažvelgiau tik pradėjusi rašyti disertaciją apie sinestezijos fenomeną XIX–XX a. meno teorijoje ir praktikoje, kurios pati pradžia buvo netikėta, kone intuityviai pasirinkta tema tarptautinei komparatyvistinei konferencijai. Pradėjus studijuoti pasirinktą tyrimų objektą ir vis giliau neriant į sudėtingų sinestezijos problemų lauką, palaiptam atsivėrė nauji savasties pažinimo ir tapatumo potyriai. Ilgainiui ryškėjo supratimas, kad tai, kas buvo dalis asmeninės juslinės patirties – gausybė keistų, neišverčiamų, nekomunikuojamų, kitiems nesuprantamų ir neperteikiamų jutiminių potyrių legitimuota ne tik individualioje, tačiau ir platesnėje, paklūstančioje universaliems mokslinio pažinimo dėsniams, kultūrinėje plotmėje.

Taigi rašydama sinestezijos problematikai skirtą disertaciją, o vėliau iš jos išaugusią bei visai kitais neplanuotais tyrinėjimo keliais nuvedusią monografiją galėjau savo asmenines sinestezines patirtis ir estetinius išgyvenimus naudoti tarsi kamer-toną, leidžiantį suvokti, kaip veiktų juslių sampynos, netgi tos, kurios nėra panašios į manąsias. Po poros metų darbo su disertacija gimė idėja imtis mąstyti, išgryninti ir rašyti būtent apie sinestezijos estetiką. Tam buvo daug svarių teorinio ir metodologinio pobūdžio priežasčių, nes vienaip ar kitaip sinesteziskai suvokiant pasaulį, tai nėra informacijos dalmuo, bet papildoma estetinė patirtis, tarsi uždedama, užvelkama ant visų kasdienių ar išskirtinių patirčių.

Kita vertus, sinchronizuoti savąją sinestezinę patirtį ir ieškoti jos sąsajų su universaliais moksliniais principais arba, kitais žodžiais tariant, vienetinį reiškinį patikimai susieti su daugialypiū moksliniu racionaliai pažįstamų idėjų visetu buvo įdomus ir neįprastas darbas. Jame patirties individualumas tiesiogiai siejosi su moksliniam pažinimui svarbia visuotinybės dialektika ir kolektyviškumu. Taip susiformavo žiūra iš visiškai skirtingų perspektyvų: autentišką sinestezinę patirtį turinčio ir šios patirties neturinčio asmens.

Vadinasi, čia tarsi atsiveria du skirtingi sinestezijos fenomeno tyrimo matmenys, kurie, ilgainiui kaupiantis mokslinei literatūrai apie sinesteziją, turėtų būti nuosekliai apmąstyti pasitelkiant įvairius kontekstus ir tarpines fazes. Šiame procese veikiausiai nevertėtų slėpti savo individualių sinestezinių patyrimų rūšių ir savybių, kurios gali tyrimo eigoje pasitarnauti svarbia sinestezijos apraiškų atpažinimo ir atvėrimo priemone. Be statistiškai dažniausiai pasitaikančios grafemų ir skaičių spalvinės sinestezijos, lygiagrečiai ir gal net gerokai labiau yra išreikštos ilgą laiką likusios neaprašytos, o kai kurios nefiksuotos ir iki šiol neidentifikuojamos sinestezinės duotys. Tai konkrečių vietovių patyrimas kaip spalvos / geometrinės formos sinestezijos, taip pat vaizdo ir taktilinio svorio sinestezinis jautimas bei spalvoti ir taktiliški kvapai. Sinestezijos tyrimų pastangos pasiekti kolektyvinę mokslo tiesą veikiau panašios į suponuojamą „kitų sąmonės problemą“, kuri šiuo atveju plūsta visiškai nenuspėjama tėkme.

Vienas iš pirmųjų manyje subrendusių sumanymų išsirutuliojo iš noro rašyti apie sinestezijos estetiką žvelgiant pro populiarėjančios akademiniam diskurse medicinos estetikos prizmę, kadangi tokia prieiga jau buvo išplėtotą ir tarptautiniame moksliniame kontekste. Toji mintis gavo papildomą postūmį ir formavosi į daugmaž vientisą sinestezijos fenomeno savitumą paaškinančią koncepciją 2007 metais stažuojantis Belgijoje, Gento universiteto Muzikologijos ir psichoakustikos institute (IPEM), kuriame buvo įvairiapusiškai tiriamos žmogaus juslės. Tam mane ypač ragino šio instituto vadovas profesorius Markas Lemanas.

Grįžus po šios turiningos ir gilų rėžį mano intelektualinėje ir kūrybinėje biografijoje palikusios stažuotės į Lietuvą dėl tam tikrų aplinkybių medicinos estetikos kaip esminės tyrimų minties linijos teko atsakyti, nors ji mano tyrinėjimų akiratyje

išliko, o dirbant jau su sinestezijos estetikos problematika vėl iškilo įgaudama naujingą ir būtiną prasmę, kadangi pasinėrus į sinestezijos estetikos lauką, paskiri jos aspektai išsaugojo ir netgi užaštrino medicininės prieigos aktualumą. Sinestezijos estetikos tyrimas man atvėrė daug naujų tyrinėjimo laukų, jų sankirtų, kaleidoskopiško mąstymo, policentrinio žvilgsnio perspektyvų.

Daug svarbių kūrybinių impulsų, pilnatvės patyrimui ir apmąstymams suteikė komandiruotės į Paryžių ir tiriamasis darbas unikaliuose Paryžiaus muziejuose bei solidžiuose akademinuose centruose su puikiai sukomplektuotomis specializuotomis bibliotekomis (L'Institut national d'histoire de l'art (INHA), Département de la Bibliothèque et de la Documentation-Collections Jacques Doucet; Bibliothèque Michelet: Université Panthéon-Sorbonne – Paris I et Paris IV; Service commun de la documentation; Centre Pompidou, Musée National d'art moderne: Bibliothèque de Kandinsky; Bibliothèque nationale de France; Bibliothèque Sainte-Geneviève ir kt.), kur galėjau tiesiogiai susipažinti su unikaliais ir Lietuvoje neprieinamais šaltiniais, meno kūriniais, inovatyviais sinestezijos tyrinėjimais.

Su pastaraisiais taip pat galėjau susipažinti Gento universiteto IPEM institute, kur mokslininkai tiria žmogaus sensoriką. Būtent tai suteikė daug apčiuopiamos patirties tam tikrais esminiais sinestezijos teorijos ir meno praktikos aspektais. Diskusijos su prof. Lemanu, IPEM instituto tyrėjais, taip pat su kitų Gento universiteto padalinių mokslininkais bei su žinomais Belgijos menotyrininkais iš *S.M.A.A.K Museum* šiuolaikinio meno centro, *M KHA Museum*, *Museum Der Schone Kunst* ir kitais suteikė daug vertingos patirties ir įžvalgų, siekiant susidaryti nuoseklų sinestezijos sklaidos vaizdą XIX–XX a. laikotarpiu bei šiuolaikinio meno apraiškose. Kryptinga įvairių šaltinių analizė turtingose bibliotekose leido išvelgti esmines sinestezijos tyrinėjimo tendencijas, už kurių tariamo epistemologinio skirtingumo, teorinių nuostatų fragmentiškumo ar eklektiškumo, istorinio, geografinio ir kalbinio sąlygotumo atsivėrė nedalomas sinestezijos konceptualizavimo pastangų karkasas, leidžiantis kalbėti apie vientisą naujai besiformuojančią estetikos paradigmą.

Išsamūs ir detalūs sinestezijos estetikos tyrimai gali pareikalauti ne vieno dešimtmečio nuoseklaus ir intensyvaus darbo, apimančio daugelį mąstymo ir buvimo dimensijų. Bet kokia sinestezijos tyrimo prieiga vienaip ar kitaip suponuoja savitus fenomenologinius ir hermeneutinius kelius, nes tenka pajauti ir paaiškinti sudėtingas žmogaus įjuslintos egzistencijos plotmes. Juk sinestezija steigia ir įtvirtina patį juntančiojo individualumą, t. y. nedubliuojamą ir netgi beveik nekomunikuojamą autonomiškumą. Ta autentiškumo aura jaudina ir traukia tiek modernizmo, tiek ir postmoderno menininkus ir mąstytojus, teikia jų kūrybinėms vizijoms prospektyvaus tapatumo modelius.

Ši pamatinėms sinestezijos estetikos problemoms skirta monografija nubrėžia pagrindinius gvildenamos problematikos laukų kontūrus ir skaitytojų akyse išskleidžia platų tarpdisciplininį skėtį, reikalaujantį naujo sistemingumo, tolesnio

monografijoje polemiskai aptartų idėjų ir problemų konceptualizavimo, gilinimo ir detalizavimo. Laikas parodys, ar knygoje suformuluotos hipotezės bus patvirtintos naujuose sinestezijos fenomeno moksliniuose ir meniniuose ieškojimuose.

Esu dėkinga akademikui Antanui Andrijauskui, profesoriui Markui Lemanui už drąsos įkvėpimą ir begalinį dosnumą bei rūpestį padedant plėtoti tyrimus stažuojantis Gente, akademikui Algiui Mickūnui už supratimą ir skatinimą sieti mokslinį sinestezijos tyrimą su asmenine menine kūryba, kurią didžiąja, jei ne lemiamą dalimi, man formuoja sinestezinės duotys, tiesiog imti ir jungti savo potencialą iš abiejų šių kūrybinės veiklos sričių. Dėkoju šios knygos recenzentams profesoriui Jonui Vytautui Bruveriui, Tojanai Račiūnaitei, Sauliui Norvaišui, kurie įdėmiai perskaitė rankraštį ir pateikė nepaprastai vertingų pastabų. Taip pat reiškiu padėką Sauliui Norvaišui už daugelį metų trunkančius intelektualinius pokalbius ir mokslinę polemiką, teikusią galimybę atrasti naujus minties rakursus, išgryninti įžvalgas ir lavinti mąstymo tarpdisciplininiame mokslo lauke įgūdžius. Esu nuoširdžiai dėkinga anglų kalbos redaktorei ir vertėjai Daivai Judges.

Tikiuosi, kad šios monografijos pasirodymas Lietuvoje pažadins intensyvesnius ir aktualesnius sinestezijos tyrimus. Juk sinestezijos estetikos kūrimas yra intelektualinės, estetinės ir jutiminės savikūros atitikmuo.